

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ

У статті проаналізовано роль державного регулювання діяльності сільськогосподарських підприємств і визначено напрями вдосконалення державного управління з метою підвищення ефективності діяльності підприємств аграрного сектора.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, державне регулювання, державна підтримка, управління підприємством, валова продукція.

I. Вступ

В умовах становлення України як самостійної правової європейської держави актуальним є вирішення питань державного управління суспільними процесами.

Однією з проблем розвитку аграрного виробництва в Україні є недостатня його державна підтримка. У переважній більшості розвинутих країн світу процеси державного регулювання економіки стосовно аграрного сектора тісно пов'язані з державною підтримкою сільськогосподарських товаровиробників усіх форм власності. Підтримка держави здійснюється в різноманітних напрямках, але завжди вона має загальнонаціональний характер.

Значний внесок у розвиток теорії та практики державного управління зробили Г. Атаманчук, Б. Гурне, М. Кашуба, А. Колодій, І. Комарницький, О. Крайник, О. Крупчан, В. Куйбіда, О. Лазор, Я. Малик, В. Малиновський, А. Мерзляк, О. Оболенський, Г. Одінцова, В. Олуйко, Г. Райт, І. Розпутенко, В. Скура-тівський, О. Сушинський, В. Тертичка, Ю. Тихомиров, В. Тронь та ін.

Питання державного управління аграрним сектором досліджують: В. Бодров, П. Гайдучий, В. Галанець, М. Гладій, Ю. Губені, М. Дем'яненко, М. Корецький, О. Крисальний, О. Лебединська, І. Лукінов, В. Малес, М. Малік, В. Месель-Веселяк, О. Мордвінов, П. Саблук, О. Стратілат, В. Ткаченко, М. Федоров, Г. Черевко, В. Шибанін, О. Шпичак, В. Юрчишин та ін. Разом з тим, недостатньо висвітлено окремі питання, пов'язані з розробкою стратегій державної підтримки аграрних товаровиробників.

II. Постановка завдання

Метою статті є визначення ролі державного регулювання в діяльності сільськогос-

подарських підприємств різних форм власності та напрямів удосконалення державного управління з метою підвищення ефективності діяльності підприємств аграрного сектора.

III. Результати

Державне управління в сільському господарстві спрямовано на організаційно-управлінське забезпечення раціонального використання земель сільськогосподарського призначення підприємствами всіх форм власності, сталий розвиток сільських територій, підвищення зайнятості та рівня життя сільського населення; підвищення конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції на основі фінансової стійкості та модернізації сільського господарства й прискореного розвитку пріоритетних галузей сільського господарства.

Це такі правові норми, які мають загальний (уніфікований та спеціальний) або диференційований характер.

До загальних правових норм зараховують: Конституцію України, Земельний кодекс України, Закони "Про власність", "Про підприємництво", "Про підприємства в Україні", "Про господарські товариства", "Про банкрутство", "Про оподаткування прибутку підприємств". Ці законодавчі акти одночасно адресовано цілій низці суб'єктів або групі суб'єктів суспільних відносин, вони проголошують і юридично закріплюють принципи, які лежать в основі правового стану й правового регулювання їхньої діяльності.

Спеціальні аграрні закони: Постанова Верховної Ради України "Про земельну реформу", Закон України "Про селянське (фермерське) господарство", "Про колективне сільськогосподарське підприємство", "Про особливості приватизації майна державних сільськогосподарських підприємств", "Про сільськогосподарські кооперативи" та ін [1]. Ці законодавчі акти мають спеціальне призначення, характе-

ризуються повною конкретністю, визначенням правового статусу й правового регулювання діяльності аграрних товаровиробників, прав та обов'язків працівників підприємств, яким адресовано спеціальні закони.

Вагоме значення мають підзаконні нормативно-правові акти: Укази Президента, постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України, накази-інструкції, що приймає Міністерство Аграрної політики та продовольства України.

Укази Президента видають на розвиток чинного законодавства для термінового правового врегулювання питань, що мають загальнодержавне значення, вони направлені на прискорення земельної реформи.

Державна підтримка є невід'ємною частиною державного регулювання й сукупністю різних важелів та інструментів, пільгового та безоплатного фінансування підприємств. Її доцільність визнана на законодавчому рівні. Спочатку було прийнято Закон України "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві" (від 17.10.1990 р.), пізніше Закони України "Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 рр." (18.01.2001 р.), "Про державну підтримку сільського господарства України" (від 24.06.2004 р.), "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року" (18.10.2005 р.), які встановлювали певні нормативи й механізми фінансування сільського господарства з державного бюджету. Із розвитком вищезазначених законів Кабінет Міністрів України постановою від 19.09.2007 р. затвердив Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2025 р.

З огляду на розвиток і зміни у сільському господарстві України, що відбувалися протягом останнього десятиріччя, важко було дати чітке визначення та класифікувати сільгоспвиробників. В Україні прийнято виділяти такі три категорії сільгоспвиробників:

1. Сільськогосподарські підприємства, що належать до великих сільгоспвиробників: державні господарства, акціонерні компанії та товариства всіх типів, сільськогосподарські кооперативи, сільськогосподарські підрозділи промислових, транспортних та інших підприємств, організацій і науково-дослідних інститутів.
2. Особисті господарства населення, або особисті селянські господарства (у тому числі дачні ділянки) або дрібні сільгоспвиробники: індивідуальні або сімейні господарства, які мають земельні ділянки, такі форми сільгоспвиробництва, коли окрема особа або сім'я виробляє сільгосппродукцію для задоволення потреб сім'ї в продуктах харчування або з іншою метою.
3. Фермери, яких також, як правило, розглядають як дрібних виробників: форма

вільного підприємства, у якому використовують власну або орендовану землю та інше майно. Приватний фермер займається на своєму підприємстві виробництвом, іноді переробкою та збутом сільгосппродукції, держава реєструє його як фермера.

Таким чином, категорія сільськогосподарських підприємств включає великі сільськогосподарські землеволодіння – колишні радгоспи та колгоспи, які все ще намагаються функціонувати в пострадянських реаліях, та сучасні ефективні землеволодіння корпоративного типу. До приватних господарств зараховують індивідуальні та сімейні сільські господарства, які виробляють продукти харчування здебільшого для особистого споживання, однак вони також реалізують певну частину своєї продукції, щоб поповнити доходи сім'ї.

Державне регулювання економічного та соціального розвитку сільського господарства здійснюють шляхом розробки та затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального розвитку, охорони навколишнього середовища.

Мета державного регулювання полягає в досягненні сільськогосподарськими підприємствами максимальної ефективності для задоволення попиту населення в сировині, продуктах харчування. Завданнями державного регулювання діяльності сільськогосподарських підприємств є регулювання попиту та пропозицій на товари, стимулювання виробництва нової продукції, бюджетне фінансування, охорона навколишнього середовища. Вирішують їх за допомогою економічних важелів, інтеграції та кооперації виробничих процесів.

Управління всіма сільськогосподарськими підприємствами, заснованими на недержавній формі власності, здійснюють на засадах самоврядування.

Метою державного регулювання сільськогосподарського виробництва є досягнення найбільш ефективного, стабільно-поступального економічного й соціального розвитку сільського господарства. У процесі такого регулювання здійснюють економічну підтримку аграрних підприємств для того, щоб вони, по-перше, за нормального господарювання мали необхідний рівень дохідності в умовах несприятливої ринкової кон'юнктури та, по-друге, були зацікавлені вести виробництво в такому обсязі й асортименті продукції та її якості, які вигідні споживачам і забезпечують соціальну стабільність суспільства [2; 3].

Статистичні дані, наведені в табл. 1, свідчать, що обсяги виробництва валової продукції в останні роки мають стійку тенденцію до зростання.

**Валова продукція сільського господарства за категоріями господарств
(у постійних цінах 2010 р., млн грн) [4]**

Види продукції	Роки				
	1990	2000	2010	2012	2014
Усі категорії господарств					
Валова продукція – всього	282774,2	151022,2	194886,5	223254,8	251438,6
у тому числі продукція рослинництва	145502,0	92838,9	124554,1	149233,4	177707,9
продукція тваринництва	137272,2	58183,3	70332,4	74021,4	73730,7
Сільськогосподарські підприємства					
Валова продукція – всього	199161,3	57997,7	94089,0	113082,3	139058,4
у тому числі продукція рослинництва	117938,0	45791,0	66812,7	82130,2	105529,5
продукція тваринництва	81223,3	12206,7	27276,3	30952,1	33528,9
Господарства населення					
Валова продукція – всього	83612,9	93024,5	100797,5	110172,5	112380,2
у тому числі продукція рослинництва	27564,0	47047,9	57741,4	67103,2	72178,4
продукція тваринництва	56048,9	45976,6	43056,1	43069,3	40201,8
Вироблено сільгосппродукції всіма категоріями господарств на одну особу, грн	5449	3071	4249	4897	5847
на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн	671,2	370,7	523,7	601,5	708,3

Із загальної кількості сільськогосподарських підприємств в Україні на сьогодні 74% – це фермерські господарства, 14% – господарські товариства. Приватні підприємства становлять усього 7,4% загальної їх кількості, а кооперативи – всього 1,6% [5].

Переважну більшість продукції сільського господарства сьогодні виробляють на не-

державних сільськогосподарських підприємствах. Це, насамперед, стосується продукції рослинництва, продукцію тваринництва переважно виробляють господарства населення. Тому сьогодні існує потреба в державній підтримці сільськогосподарських підприємств, що виробляють продукцію тваринництва (табл. 2).

Таблиця 2

**Валова продукція сільського господарства за основними групами виробників
у 2014 р., у постійних цінах 2010 р. [4]**

Види підприємств	Валова продукція		У тому числі			
	Млн грн	У відсотках до підсумку	Продукція рослинництва		Продукція тваринництва	
			Млн грн	У відсотках до підсумку	Млн грн	У відсотках до підсумку
Усі категорії господарств	251438,6	100,0	177707,9	100,0	73730,7	100,0
Сільськогосподарські підприємства	139058,4	55,3	105529,5	59,4	33528,9	45,5
у тому числі державні сільськогосподарські підприємства	2268,2	0,9	1833,2	1,0	435,0	0,6
недержавні сільськогосподарські підприємства	136790,2	54,4	103696,3	58,4	33093,9	44,9
з них фермерські господарства	19188,8	7,6	17847,0	10,0	1341,8	1,8
господарства населення	112380,2	44,7	72178,4	40,6	40201,8	54,5

Найменша питома вага виробництва валової продукції належить державним підприємствам.

Напрями вдосконалення державного управління діяльності сільськогосподарських підприємств полягають у:

- потреби на законодавчому рівні переглянути державні та галузеві програми розвитку сільського господарства й привести їх у відповідність до вимог СОТ;
- демонополізації в промисловості, що сприяє розвитку конкуренції та зниженню цін на сільськогосподарську продукцію, приватизації державного майна в АПК;
- удосконаленні механізму отримання податкових пільг, субсидій, пільгового кредитування;

- сприянні розвитку сільськогосподарських підприємств різних форм власності.

IV. Висновки

Проблема підвищення ефективності державного регулювання діяльності аграрних підприємств заходами державної підтримки набуває дедалі більшої актуальності в період світової фінансової кризи, коли навіть підприємства найуспішніших галузей перебувають у стані занепаду.

Сьогодні існує потреба на законодавчому рівні переглянути державні та галузеві програми розвитку сільського господарства й привести їх у відповідність до вимог СОТ. Програми підтримки повинні стимулювати розвиток ринкових механізмів і конкуренцію аграрних підприємств,

бути спрямовані на досягнення конкретних цілей та мають бути розраховані на відповідну цільову групу отримувачів бюджетних ресурсів.

У сучасних умовах тільки держава зможе забезпечити найбільш раціональне використання земель, рівність усіх форм власності, гарантувати розвиток підприємництва, виробництво необхідної продукції. Важливими механізмами правового регулювання є демонаполізація в промисловості, що сприяє розвитку конкуренції та зниженню цін на сільськогосподарську продукцію, приватизація державного майна в АПК. Тільки держава може застосувати такі економічні важелі, як податкові пільги, субсидії, пільгове кредитування.

Список використаної літератури

1. Законы Украины: информационно-правовой портал [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.uazakon.com>.
2. Діброва А. Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва / А. Д. Діброва. – Київ : Фермен, 2008. – 488 с.
3. Збарський В. К. Державна підтримка сільського господарства / В. К. Збарський, В. П. Горьовий // Економіка АПК. – 2010. – № 4. – С. 74–80.
4. Сільське господарство України 2014 рік : статист. зб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Статистичний щорічник України за 2014 рік. – Київ : Август Трейд. – 2012. – 558 с.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2016.

Пругула Н. М. Государственное регулирование деятельности сельскохозяйственных предприятий разных форм собственности

В статье проанализирована роль государственного регулирования деятельности сельскохозяйственных предприятий и определены направления усовершенствования государственного управления с целью повышения эффективности деятельности предприятий аграрного сектора.

Ключевые слова: *сельскохозяйственные предприятия, государственное регулирование, государственная поддержка, управление предприятием, валовая продукция.*

Pritula N. State Regulation of Agricultural Enterprises Different Forms of Ownership

The role of state regulation of activity of the agricultural enterprises and defined directions of improvement of public administration in order to increase the efficiency of the enterprises of the agricultural sector.

State Department of Agriculture aimed at organizational and managerial rational use of agricultural land enterprises of all forms of ownership, sustainable rural development, increasing employment and living standards of the rural population; increasing the competitiveness of Ukrainian agricultural products on the basis of financial stability and modernization of agriculture, and accelerate the development of priority sectors of agriculture.

Areas of improvement of state management of agricultural enterprises are – the need for legislative review and public sector programs for agricultural development and bring them into compliance with WTO; monopolization in the industry that promotes competition and lower prices for agricultural products, privatization of state property in agriculture; improving the mechanism for obtaining tax incentives, subsidies, preferential loans; promotion of agricultural enterprises of different ownership.

Today there is a need to review the legislation and public sector programs for agricultural development and bring them into line with WTO requirements. Support Programme should encourage the development of market mechanisms and competitive agricultural enterprises, be designed to achieve specific objectives and designed for appropriate target group of beneficiaries of budgetary resources.

In modern conditions only the state can provide the most efficient use of land, equality of all forms of ownership, ensure business development, the production of necessary goods. Important mechanisms of legal regulation are the de-monopolization of the industry that promotes competition and lower prices for agricultural products, privatization of state property in agriculture. Only the state can be applied such economic instruments as tax breaks, subsidies, preferential loans.

Key words: *agricultural companies, government regulation, government support, enterprise management, the gross agricultural production.*